

ODJEK RODITELJSKIH VJERSKIH I FILOZOFSKIH UVJERENJA NA ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE U HRVATSKOJ LEGISLATIVI

Prof. dr. sc. Dubravka Hrabar*

UDK: 347.635:322(497.5)

347.635:261.7(497.5)

347.635:172.3(497.5)

Prethodno znanstveno priopćenje

Primljeno: svibanj 2018.

Obiteljski zakonodavac već niz godina prava djece uređuje na način komplementaran roditeljskim pravima, dužnostima i odgovornostima. Pravo kao vjerni pratitelj društvenih promjena treba odgovoriti na novopostavljene društvene ciljeve. Nacrt novoga Prijedloga Obiteljskog zakona propisao je pravo roditelja da utječu na obrazovanje djece kroz pouku koja odgovara njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Dakako, to pravo relativnoga karaktera, omeđeno nekolicinom djetetovih prava i njegovom dobrobiti, imalo je cilj u okvirima obiteljskih odnosa ojačati roditeljsku odgojnu funkciju. Prijedlog Obiteljskog zakona kretao se upravo na tragu više međunarodnih ugovora koji izrijeckom to pravo priznaju roditeljima, no napadi na ovu odredbu kriju želju i potrebu njegovih osporavatelja da se o obiteljskopravnoj materiji govori s ideoloških pozicija. U radu se kratko polemizira, uz pravnu argumentaciju, s takvim pristupom i zalaže se za vladavinu prava, koja (i) u ovome slučaju podrazumijeva jasne i nedvojbene norme, utemeljene na međunarodnim propisima.

Ključne riječi: odgoj, obrazovanje, vjerska i filozofska uvjerenja

1. IZVORIŠTE PROBLEMA O UTJECAJU RODITELJA NA ODGOJ I OBRAZOVANJE DJECE

Prosudbe o Obiteljskom zakonu čija se faza nacрта svako toliko nađe na stranicama dnevnih i tjednih medija uvjetovane su ponajprije neznanjem znanih

* Dr. sc. Dubravka Hrabar, profesorica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; dubravka.hrabar@pravo.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4103-8190

i neznanih junaka, a zatim i “rovovskom paljbom” koja dolazi iz krila potrebe za ideologiziranjem njegova sadržaja.

Kao i u mnogim drugim podjelama u hrvatskome društvu, i oko Obiteljskoga zakona polariziraju se mediji i političari, a ponekad se u medijima pojave i stručnjaci drugih područja koji bi imali štogod reći o pravu, osobito o pravima djece. Iza svega postoji misao da tuđa ideja ne može biti dobra ideja jer nije na tragu ideologije koju prvotna ideja zagovara. I tu se nalazi sukub “zdravog pacijenta” koji se zove Nacrt Obiteljskoga zakona, koji njegovi oponenti silom žele proglasiti bolesnim, a njegove tvorce, najblaže rečeno – nazadnjacima, imputirajući postojanje (nazadnih) ideologija u Nacrtu prijedloga Zakona (dalje u tekstu: Nacrt). Tomu služi senzacionalističko atribuiranje Nacrta “skandaloznim”, koje ničime nije argumentirano, a ponajmanje strukom. Polazište je Nacrtu dati ideološki predznak, a cilj srušiti ga.

Ako je vjerovati napisima u medijima da je resorna ministrica predstavila tekst Nacrta prijedloga Zakona na političkome tijelu stranke, proizlazi da je “HDZ izbacio iz zakona odgoj djece prema vjeri”.¹ Nije jasno je li odustajanje od odredbe koja jamči roditeljima pravo utjecaja na odgoj i obrazovanje u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima rezultat političkih dogovora ili svojevoljna odluka nositelja izrade propisa. Izvor informacije opravdava taj potez postojanjem istovjetne odredbe u međunarodnome ugovoru, pa je ona po toj logici višak u zakonskome tekstu te, dodatno, kako je odredbi o obrazovanju djece mjesto u obrazovnim zakonima.

Vjeronaučni odgoj uređen je posebnim propisima, a na temelju ugovorâ koje su Republika Hrvatska, odnosno Vlada Republike Hrvatske sklopile s dvadeset vjerskih zajednica. U svim tim ugovorima, među inim, određuje se i sloboda provođenja vjeronauka u predškolskim ustanovama i školama.² Sadržaj vjeronaučne pouke u predškolskim ustanovama i školama predočen kroz plan i program vjerske zajednice, kao i udžbenike i radni materijal, mora verificirati nadležno ministarstvo. Sve dok su ugovori na snazi, oni su temelj za provođenje

¹ Tako je, naime, jedan dnevni list naslovio novinski članak.

² Riječ je o sljedećima vjerskim zajednicama: Sveta Stolica, Bugarska pravoslavna crkva u Hrvatskoj, Crkva Božja u RH, Crkva cjelovitog evanđelja, Evanđeoska (Pentekostna) crkva u RH, Evangelička crkva u RH, Hrvatska starokatolička crkva, Islamska zajednica u Hrvatskoj, Koordinacija židovskih općina u RH, Kristova crkva, Kršćanska adventistička crkva u RH, Makedonska pravoslavna crkva u Hrvatskoj, Protestantska reformirana kršćanska crkva u RH, Reformirana kršćanska crkva u Hrvatskoj, Reformni pokret adventista sedmog dana, Savez baptističkih crkava u RH, Savez crkava »Riječ života«, Savez Kristovih pentekostnih crkava u RH, Srpska pravoslavna crkva u RH i Židovska vjerska zajednica *Bet Israel* u Hrvatskoj.

vjeronauka u školama, a djeca se na vjeronauk kao izborni predmet upisuju uz pristanak roditelja.³

Bura oko obiteljskopravne odredbe o vjerskim i filozofskim uvjerenjima roditelja u spoju s obrazovanjem djece nedvojbeno je imala metu različitu od vjeronauka, a dio je to orkestra koji prednost daje naručitelju glazbe, a ne pravnim notama.

S obzirom na šire nerazumijevanje pravnoga konteksta odredbe kakvu je sročila radna skupina koja je izradila Nacrt, valja upozoriti na nekoliko činjenica, ne ulazeći u političke razloge napuštanja roditeljskog utjecaja na odgoj i obrazovanje njihove djece. Za postojanje odredbe iz Nacrta koja propisuje:

*Roditelji imaju pravo da se njihovoj djeci osigura odgoj i obrazovanje u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima, uzimajući u obzir prava i dobrobit djeteta.*⁴

postoji nekoliko opravdanja.

2. VAŽNOST SUDJELOVANJA RODITELJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOME PROCESU

Obiteljsko pravo na teorijskoj i zakonodavnoj odnosno normativnoj razini razlikuje odgoj od obrazovanja djece, a oba su sadržaji roditeljske skrbi. Ti sadržaji blisko su povezani i nezamislivo je obrazovanje bez odgoja.⁵ Slično tomu, i roditelji odgajajući svoju djecu često im daju informacije i obznanjuju sadržaje koji upotpunjuju njihovo znanje i čine ga širim, većim, dubljim, nerijetko dopunjujući školsko obrazovanje.

U obiteljskom pravu odgoj djece od strane roditelja proizlazi iz različitih djetetovih prava⁶, a na strani roditelja odgoj vlastite djece nije samo njihovo

³ Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, Narodne novine, br. 83/02, 73/13, među inim odredbama sadržava i posebnu odredbu (čl. 13.) o vjerskom odgoju i nastavi vjeronauka u odgojnim i obrazovnim institucijama.

⁴ Čl. 109. st. 5. Nacrta prijedloga Obiteljskog zakona iz prosinca 2017.

⁵ Iz toga razloga zakoni koji uređuje djelatnost osnovnog i srednjeg školstva govore uvijek o odgoju i obrazovanju. I pedagoški znanosti uvijek povezuju odgoj i obrazovanje u školskome sustavu; usporedi Cipek, S.; Jurić, V.; Maleš, D.; Matijević, M.; Matković, A.; Miljević-Riđički, R.; Stričević, I., *Mi poznajemo i živimo svoja prava: Priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*, Školska knjiga, Zagreb, 2001.; Maleš, D., *Problemi svijeta i promjene odgoja i obrazovanja*, Život i škola – časopis za teoriju i praksu u odgoju, br. 42/4, 1993., str. 347 – 350.

⁶ Poglavitito iz čl. 84. Obiteljskog zakona (Narodne novine, br. 103/15; dalje u tekstu: ObZ). Tako prava na odgoj u obitelji (st. 2.), prava na obiteljski život, tj. da živi

pravo, nego i dužnost.⁷ Odgoj djeteta u obitelji treba biti takav da “kod njega stvori osjećaj sigurnosti, pripadnosti, identiteta, zadovoljstva. Sigurnost i odgoj u obitelji trebaju biti dugoročni i stabilni, a obuhvaćaju množinu pozitivnih osjećaja u djeteta koji se mogu sažeti u njegovom osjećaju da je voljeno, željeno, prihvaćeno i posebno.”⁸

Pravo na obrazovanje u obiteljskopravnoj je teoriji prepoznato kao jedno od djetetovih izvornih prava⁹, a normativno je uređeno kao djetetovo pravo na izbor obrazovanja.¹⁰ Utjecaj roditelja na sadržaj obrazovanja koje dijete dobiva u školi smatra se “legitimnim sadržajem roditeljskog prava”.¹¹

Ostvarenje prava djeteta na obrazovanje nezamislivo je bez sudjelovanja roditelja¹², pa je to i razlogom što ObZ u sadržaj roditeljske skrbi ubraja pravo i dužnost skrbi roditelja o obrazovanju djeteta.¹³ Teško je zamisliti da roditeljska odgojna funkcija izostane iz obrazovanja djece jer roditeljsku skrb čini množina raznovrsnih sadržaja koji omogućuju razvoj i odrastanje djeteta. Interakcija odgoja i obrazovanja djece je nužna, logična, samorazumljiva. Odgoj lišen utjecaja na obrazovanje utopijska je zamisao. Obrazovanje kao proces i sadržaj mora biti oslonjen na roditeljski odgoj jer u protivnome kod djeteta stvara konfuziju i niječe odgovornost roditelja za skladan razvoj djetetove osobnosti. Zanimljivo bi bilo postaviti pitanje kako to roditelji ostvaruju svoju ustavnu obvezu¹⁴ da djetetu osiguraju skladan razvoj njegove osobnosti. Prihvatimo li da razvoj osobnosti djeteta predstavlja sveukupnost i *optimum* njegovih potreba koje se mijenjaju odrastanjem, a zadovoljavaju na individualnoj razini, onda odgovor

sa svojim roditeljima (st. 3.), podredno iz prava na ostvarivanje osobnih odnosa s odvojenim roditeljem (st. 4.).

⁷ Čl. 92. st. 1. t. 2. ObZ-a.

⁸ Hrabar, D. u: Alinčić, M. *et al.*, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2006., str. 247.

⁹ Hrabar, D., *Dijete – pravni subjekt u obitelji*, Zagreb, 1994., str. 89 i dalje.

¹⁰ Čl. 84. st. 5. ObZ-a.

¹¹ Quennerstedt, A., *Education and children's rights*, u: Vandenhoe, W.; Desmet, E.; Reynaert, D.; Lembrechts, S. (ur.), *Routledge International Handbook of Children's Rights*, London – New York, 2015., str. 205.

¹² Neki autori, npr. Grover, Englund i dr. (prema *ibid.*), navode kako djetetovo pravo da bude obrazovano za snošljivost i autonomiju mora nadići roditeljska slobodarska prava; *ibid.*, str. 205. Dakle, roditeljske su slobode neupitne, postoje, ali su uvjetovane višim ciljevima.

¹³ Čl. 94. ObZ-a propisuje različite dužnosti roditelja u vezi s obrazovanjem djece.

¹⁴ Čl. 63. st. 2.: “Roditelji su odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti.”

nedvojbeno leži u riječi “sklad”, koja podrazumijeva zbroj jednakovrijednih, jednako usmjerenih poticaja u obitelji i izvan nje. Za dijete bi bilo zbunjujuće od roditelja primati usmjerenja i obavijesti sadržaja različitoga u odnosu na one koje dobiva u školi odnosno *vice versa*. S obzirom na primarnu ulogu roditelja kao odgajatelja te važnost i značenje načelne autonomije obitelji za svako dijete, logično je zaključiti da roditelji imaju primarnu odgajateljsku funkciju, a da u obrazovnome procesu moraju sudjelovati.

Obrazovanje djece nije istoznačnica pojmu školovanje i treba ga shvatiti i tumačiti u smislu širem od pukog skolastičkog sadržaja. Zahvaljujući Konvenciji o pravima djeteta¹⁵ roditelji su prepoznati kao primarni odgajatelji¹⁶ svoje djece, što kroz povijest, osobito socijalističkih država, nije uvijek bilo tako. Naprotiv, roditelji su ostvarivali roditeljsko pravo rjeđe u interesu djece, a dominantno u interesu društvene zajednice. Dovoljno je spomenuti da je hrvatski Zakon o braku i porodičnim odnosima (1978.) imao odredbu o dužnosti roditelja da djecu odgajaju u skladu sa socijalističkim naukom, sovjetski zakon (iz 1968.) i slično njemu albanski zakon (iz 1982.) roditelje su proglašavali odgovornima za “komunistički odgoj djece i revolucionarne osjećaje”, čehoslovački zakon (iz 1963.) izrijeком je isticao prevalenciju interesa društva nad interesima djece. U socijalističkim zemljama poslijeratnoga doba naglasak je bio na odgoju usmjerenom prema društveno i politički poželjnom isključivom obrascu jer je školski sustav, a time i obrazovanje, bilo pod vlašću države i udaljeno od demokratskih procesa.

Na zapadnoj strani Europe rijetki su bili sustavi koji su u propisima, a osobito u zakonima, progovarali o roditeljskoj odgojnoj funkciji odnosno o profilu obrazovanja. Razlog jest u tome što ideologizirani (politički) odgoj nije zapadu bio imperativ. Najstariji međunarodni dokument u području obrazovanja – Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju (1960.), izrijeком navodi slobodu roditelja da odlučuju o vrsti obrazovanja za svoju djecu.

¹⁵ Službeni list SFRJ, br. 15/90, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/93, 20/97, 13/98.

¹⁶ Članak 18. st. 1. određuje: “Države stranke će učiniti sve što je u njihovoj moći kako bi osigurali priznanje načela o zajedničkoj odgovornosti oba roditelja za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili, gdje postoji takav slučaj, zakonski skrbnici odgovorni su prije svih za odgoj i razvoj djeteta. Najbolji interes djeteta mora biti njihova temeljna briga.” <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinjeni-narodi/konvencija-o-pravima-djeteta/> (14. svibnja 2018.). U Republici Hrvatskoj ne postoji službeni prijevod teksta Konvencije. Nerijetko se dio teksta o primarnoj odgovornosti roditelja (*Parents or, as the case may be, legal guardians, have the primary responsibility.*) prevodi kao “najveća odgovornost”, što nije najtočnije.

Jedan od primjera propisivanja roditeljskog prava u okvirima obrazovanja djece jest irski Ustav (iz 1937., posljednji put revidiran 2015.), koji izrijeком jamči “neotuđivo pravo i dužnost roditelja da djetetu osiguraju, u skladu s njihovim promišljanjima, religijsko, moralno, intelektualno, tjelesno i društveno obrazovanje njihove djece”.¹⁷ Njemački Ustav u čl. 6. st. 2. govori o primarnoj obvezi roditelja da odgajaju djecu, a ta je obveza njihovo prirodno pravo.¹⁸ Hrvatski ustavotvorac¹⁹ izrijeком roditeljima priznaje pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju svoje djece (čl. 63. st. 1.), a kroz njihovu odgovornost obvezuje ih da osiguraju djetetu pravo na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti (čl. 63. st. 2.).

3. OBITELJSKI ZAKON KAO *SEDES MATERIAE* RODITELJSKIH PRAVA

Odredba koja je predmetom najnovijih polemika imala je svoj razvojni tijek prilikom pisanja zakonskoga prijedloga. Prvotno je roditeljima, prije svih ostalih subjekata, namijenila pravo i slobodu samostalnoga odlučivanja o odgoju i obrazovanju djece, u skladu s njihovim vlastitim uvjerenjima.²⁰ Dakako, primje-

¹⁷ Čl. 42.: 1) *The State acknowledges that the primary and natural educator of the child is the family and guarantees to respect the inalienable right and duty of parents to provide, according to their means, for the religious and moral, intellectual, physical and social education of their children.*

U istoj se odredbi, u st. 4., obvezuje državu na osiguranje obrazovnih olakšica u skladu s pravima roditelja, osobito u odnosu na religijsko i moralno formiranje (djeteta); usporedi https://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/February_2015_-_Constitution_of_Ireland_.pdf (14. svibnja 2018.).

¹⁸ *Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die zuvörderst ihnen obliegende Pflicht. Über ihre Betätigung wacht die staatliche Gemeinschaft.* Usporedi https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122 (14. svibnja 2018.)

¹⁹ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10 i 5/14.

²⁰ Odredba članka 104. glasila je (tekst od 25. rujna 2017.):

“(1) Roditelji su prije svih odgovorni za odgoj i cjelovit razvoj djeteta.

(2) Roditelji imaju prije svih, pravo i slobodu samostalno odlučivati o odgoju i obrazovanju djece, u skladu s vlastitim uvjerenjima, uzimajući u obzir prava i dobrobit djeteta.

(3) Roditelji imaju pravo odgajati dijete u skladu sa svojim vjerskim, moralnim i filozofskim uvjerenjima, poštujući djetetovo pravo na slobodu savjesti i vjeroispovijedi, njegove razvojne potrebe i dobrobit.

(4) Roditelji imaju dužnost i pravo odgajati dijete kao slobodnu, moralnu, miroljubivu, domoljubnu, marljivu, osjećajnu i odgovornu osobu, poštujući načela ravnoprav-

njivost odredbe, odnosno ostvarenje roditeljskih prava relativnog je značenja jer je uvjetovano pravima i dobrobiti djeteta. Ponajprije, riječ je o pravu djeteta na slobodu savjesti, vjerskog i drugog uvjerenja (kako ga jamči čl. 95. Nacrta) i pravu djeteta na izražavanje mišljenja (iz čl. 98. Nacrta), koji zbog pravnog subjektiviteta djeteta nadrastaju roditeljsko pravo utjecaja na odgoj i obrazovanje. Osim toga, to pravo roditelja ne može biti važnije od prava djeteta na obrazovanje sa sadržajima koje obuhvaća Konvencija o pravima djeteta.²¹

Zatim je, uzimajući u obzir ustavnu odredbu čl. 63.²² i obveze iz međunarodnih ugovora²³, krajem studenoga 2017. radna skupina razdvojila institute odgoja od obrazovanja u dvije odredbe. I dalje su roditelji primarni odgajatelji,

nosti spolova, kako bi bilo pripremljeno za skladan obiteljski i društveni život s pozitivnim odnosom prema ljudima i prirodi.”

²¹ Vidi *infra*, bilj. 27.

²² Ustav RH, čl. 63. st. 1. određuje: “Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece.”

²³ Čl. 2. Prvog protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: EKZLJ) određuje: “Nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje. U obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.” Konvencija o pravima djeteta u čl. 18. navodi: “Roditelji su prije svih odgovorni za odgoj i razvoj djeteta.” Opća deklaracija o ljudskim pravima u čl. 26. st. 3. navodi: “3. Roditelji imaju pravo prvenstva u izboru vrste obrazovanja za svoju djecu.” Čl. 14. st. 3. Povelje o temeljnim pravima Europske unije navodi: “Sloboda osnivanja obrazovnih ustanova, uz poštovanje demokratskih načela, te pravo roditelja da svojoj djeci osiguraju obrazovanje i poduku u skladu sa svojim vjerskim, filozofskim i pedagoškim uvjerenjima, poštuje se u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje takve slobode i prava.” Rezolucija 1904 (2012.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe u t. 2. navodi: *It is on the basis of the right to education as explained above that the right to freedom of choice in education should be understood. This right, which is intimately linked to freedom of conscience, is enshrined in Article 2 of the Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 9). It carries with it the obligation for all Council of Europe member States, in the exercise of their functions in the field of education and teaching, to “respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions”, in so far as these are compatible with the fundamental values of the Council of Europe.* U t. 3. navodi se: *The Assembly welcomes the fact that the right to freedom of choice in education is recognised in the constitutions and laws of most Council of Europe member States. It considers that, within a sound national legal framework, schools which are not run by public authorities (hereafter “private schools”, irrespective of terminology and specific arrangements in different countries) can foster the development of high-quality education and bring the education possibilities available into line with families’ demands.* (naglasila D. H.); <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=19162&lang=en> (14. svibnja 2018.).

samostalni u odnosu na odgoj i razvoj njihove djece²⁴, a u posebnoj odredbi čl. 108. uvodi se pravo roditelja, kako ga doslovce jamči čl. 2. Prvoga protokola Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, da se djeci osigura odgoj i obrazovanje u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.²⁵

Posljednja usuglašena²⁶ verzija radne skupine (iz prosinca 2017.) sadržava već ranije dogovorene odredbe o primatu roditelja u odgoju i njihovoj slobodi samostalnog odlučivanja o odgoju i razvoju djece u skladu s njihovim vjerskim, moralnim i filozofskim uvjerenjima, uz poštovanje djetetovih prava (tumačenjem se to poglavito odnosi na pravo na slobodu savjesti i vjeroispovijedi), dobrobiti i razvojnih potreba. Odredba o školovanju i obrazovanju djece, uz ostale pojedinosti, jamči roditeljima pravo da se njihovoj djeci osigura odgoj i obrazovanje u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. No, to je pravo relativizirano postojanjem i ostvarivanjem djetetovih prava i dobrobiti.

Valja istaknuti da je doslovno preuzimanje teksta čl. 2. Prvoga protokola Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda bio prijedlog predstavnika Ministarstva u radnoj skupini, kako bi se na jednostavan, zakonski način osnažilo pravo roditelja. No, Ministarstvo sad odustaje od samoga sebe! Neobična je trenutačna argumentacija kako je nepotrebno isto propisivati u zakonu. Takva primjedba otvara neobično polje "viška" odredaba ne samo u Obiteljskome zakonu, nego i u svim drugim zakonima u kojima se preuzimaju i razrađuju odredbe međunarodnih ugovora. Vjerno preneseno, to bi značilo da u

²⁴ Odredba čl. 103. glasila je:

"(1) Roditelji su prije svih odgovorni za odgoj i cjelovit razvoj djeteta.

(2) Roditelji imaju prije svih, pravo i slobodu samostalno odlučivati o odgoju i razvoju svoje djece, u skladu s vlastitim uvjerenjima, uzimajući u obzir prava i dobrobit djeteta.

(3) Roditelji imaju pravo odgajati dijete u skladu sa svojim vjerskim, moralnim i filozofskim uvjerenjima, poštujući djetetovo pravo na slobodu savjesti i vjeroispovijedi, njegove razvojne potrebe i dobrobit.

(4) Roditelji imaju dužnost i pravo odgajati dijete kao slobodnu, moralnu, miroljubivu, domoljubnu, marljivu, osjećajnu i odgovornu osobu, poštujući načela ravnopravnosti spolova, kako bi bilo pripremljeno za skladan obiteljski i društveni život s pozitivnim odnosom prema ljudima i prirodi."

²⁵ Ostali dijelovi odredbe (pojedini stavci) govore o brizi roditelja za redovito školovanje djece, odazivanje roditeljskim sastancima, poticanje svestranog obrazovanja, zabrani prisile djeteta na obrazovanje koje nije u skladu s djetetovim sposobnostima.

²⁶ Svih članova radne skupine osim jedne članice angažirane na kraju izrade Nacrta za jedno drugo područje, koja je najavila svoje "izdvojeno mišljenje" i nedavno ga predstavila u medijima.

obiteljskim propisima ne treba, primjerice, regulirati ni pravo djeteta na život²⁷ jer ga sadržava Konvencija o pravima djeteta. Neobično je što predlagatelj ima različita i nekonzistentna mjerila u odnosu na međunarodne ugovore. Kad je riječ o preuzimanju odredaba, odnosno njihovoj razradi iz međunarodnih ugovora u odnosu na obrazovanje djece (u Nacrtu), onda se lako odriče tog postupka, a kad se smjeralo ratificirati Istanbulsku konvenciju²⁸, iznosila se argumentacija o njezinoj nužnosti kako bi se u zakonodavnom sustavu bolje štitilo od nasilja. Riječ je o nevjerodostojnosti *par excellence*.

Potpuno nerazumijevanje struke oslikava se u prigovorima kako je odredbi o obrazovanju djece u skladu s filozofskim i vjerskim uvjerenjima roditelja mjesto u obrazovnome zakonu. Odredbi o roditeljskim uvjerenjima nije mjesto u zakonu koji uređuje obrazovanje iz jednostavnog razloga što se njime uređuju sasvim druga pitanja: djelatnost osnovnog i srednjeg obrazovanja, odnos između obrazovnih institucija i učenika, status zaposlenika, odnos države i obrazovnih institucija, nacionalni kurikulum i obrazovni planovi i programi, oblici rada, organizacija škole, pedagoške mjere, vanjsko vrednovanje i sl. Dakle, davati neka prava roditeljima u takvome zakonu bio bi promašaj.²⁹

Obiteljski zakon u mnogim svojim dijelovima, a osobito u onome koji uređuje odnose roditelja i djece³⁰, propisuje prava djece kojima komplementarno odgovaraju odgovornosti, prava i dužnosti roditelja. Konceptija komplementarnosti postoji od uvođenja prava djece u obiteljski sustav (zakonom iz 1998.) zato što djeci pripadaju njihova specifična prava koja gotovo bez iznimke ne mogu ostvarivati sama, nego uz pomoć roditelja, rjeđe drugih srodnika, skrbnika ili, naposljetku, države. Po logici prigovora koji se iznose, onda u Obiteljskome za-

²⁷ *Nota bene*, jedna članica radne skupine, premda nije pravnica, tražila je da se u Nacrtu "pravo djeteta na život" zamjeni s "pravom djeteta na skrb za život" (kakvo postoji u Obiteljskom zakonu iz 2015.), pogrešno ga povezujući s mogućom zabranom pobačaja i ne poznavajući konvencijski izričaj o pravu djeteta na život, a ne o pravu na skrb za život.

²⁸ Vidi Hrabar, D., *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Zagreb, 2018., osobito str. 47 i dalje.

²⁹ To više što Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju (Narodne novine, br. 87/08, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17) roditeljima namjenjuje određene dužnosti (čl. 135. i 136.) u vezi s upisom djeteta u školu, pohađanjem nastave, sudjelovanjem u obrazovanju, nadzorom nad djetetom/učenicom u izvršavanju obveza, suradnjom s razrednikom, izostankom s nastave i sl. Dakle, riječ je više o "tehničkom" aspektu, a ne o etičkom, vrijednosnom. Osim ovoga, Zakon roditelje spominje i kao članove vijeća roditelja (čl. 137.).

³⁰ Poglavlje "Roditelji i djeca" i potpoglavlje "Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece".

konu ne bi trebalo propisivati ništa ni o zapošljavanju djece jer to vrlo detaljno uređuje Zakon o radu, ne bi trebalo reći ni riječi o nasilju nad djecom kad to uređuje Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji itd.

Obiteljski zakon temeljni je propis za odnose roditelja i djece i propisivanje određenih dužnosti, prava i odgovornosti roditelja postoji kako bi se roditeljima koji se ponašaju na neprihvatljiv način izrekla odgovarajuća mjera, a djecu zaštitilo u ostvarivanju njihovih inherentnih prava.

Kritika zakonskog prijedloga o obrazovanju djece, odnosno o utjecaju roditelja na obrazovni sustav, došla je od pravno nekompetentne osobe koja ne razlikuje obiteljske propise od školskih/obrazovnih, konvencije i protokole od zakona i Ustavom propisanu hijerarhiju pravnih propisa³¹, prava djece od prava roditelja te se u argumentaciji služi optužbama kako će Obiteljski zakon omogućiti poduku djece mimo znanstvenih istina. Dakako, to je samo jedan od kotačića u mehanizmu napada i kamenčića u mozaiku ideološkog pristupa obrazovanju djece.

4. ELEMENTI RELATIVNOSTI RODITELJSKOG UTJECAJA NA OBRAZOVANJE DJECE I EUROPSKI *ACQUIS*

Ključ odgovora o prijedporima oko odgoja i poglavito obrazovanja djece nalazi se u dvama elementima.

Prvi je relativnost prava roditelja, koje je, kako glede odgoja, tako i glede obrazovanja djece (prema roditeljskim uvjerenjima) uvjetovano djetetovim pravima i njegovom dobrobiti. Roditeljski odgoj i obrazovanje djece podređeni su djetetovu pravu na obrazovanje kako ga podrazumijeva Konvencija o pravima djeteta³² i njegovu pravu na slobodu savjesti, vjerskog i drugog uvjerenja (iz čl. 95. Nacrta).

Načelo dobrobiti djeteta jedno je od načela na kojima počiva Konvencija o pravima djeteta i brana je protiv svih ponašanja, poduka, odluka koje bi bile na štetu konkretnoga djeteta. Ono je već niz godina, pa tako i u Nacrtu, temelj za svako postupanje s djetetom (načelo iz čl. 2. Nacrta).

Drugi element čine međunarodni ugovori kojih je Republika Hrvatska strankom i koji se primjenjuju, na temelju Ustava RH, neposredno, kad budu

³¹ Čl. 134. Ustava RH.

³² Čl. 29. Konvencije o pravima djeteta određuje parametre obrazovanja djece: razvoj djetetove osobnosti, nadarenosti, sposobnosti, promicanje poštivanja ljudskih prava i djetetovih roditelja, kulturnog identiteta, jezika i vrednota, nacionalnih i tuđih vrednota, promicanje razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova, prijateljstva među narodima i različitim skupinama, zaštite okoliša.

ratificirani u Saboru i objavljeni. U pravnom sustavu se, poštujući načelo vladavine prava, nakon ratifikacije prione razradi pojedinih međunarodnih ugovornih odredaba u nacionalne zakone. Naime, međunarodni ugovori, kao i ustavi, sadržavaju relativno općenite odredbe koje daju širinu nacionalnom zakonodavcu da ih preuzme i razradi. Tako je učinjeno u Nacrtu i u odnosu na pravo roditelja glede obrazovanja djece, kako bi se jasno dalo do znanja da valja poštovati to Protokolom zajamčeno pravo. Odstupanje od ovoga prava roditelja bio bi onirički totalitarizam i svojevrsno vlasništvo države nad djecom i njihovim umom, s ciljem njihova odgoja odmaknutog od pluralnoga i demokratskoga društva, a približenoga vrijednostima koje vlast ili oporba, a ne Ustav, smatraju prihvatljivima. Dakle, od vjerskih i filozofskih uvjerenja koja su dio vrijednosnoga sustava treba razlikovati sadržaje koji su znanstvene istine³³ (unutar predmeta kao što su matematika, fizika, jezici i slični predmeti) i na koje roditelji ne mogu utjecati. Stoga su primjedbe oponenata Nacrta ne samo neistinite i nestručne, nego i zlonamjerne.

Država priznaje autonomiju obitelji i važnost roditelja u odgoju djece koji pak podrazumijeva i obuhvaća njihovu brigu za odrastanje i razvoj³⁴ djece. Pravo roditelja na odgoj djece proizlazi iz roditeljskih prava, dužnosti i odgovornosti, pa je zbog toga nezamislivo njihovo isključenje iz obrazovnoga sustava vlastita djeteta. Cjelinom odgoja i obrazovanja u školskome sustavu uz suradnju roditelja postiže se ispunjena, cjelovita stranica valjanoga odrastanja djeteta. Stoga je i uloga roditelja u obrazovanju iznimno važna, a intervencija države ima smisla kad roditeljska uloga zakaže, za što će kriterij biti dobrobit djeteta.

Tumačenje prava na obrazovanje iz spomenutog čl. 2. Prvog protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda –

³³ Tako primjerice Vodič za članak 2. Prvog protokola Europskoj konvenciji o ljudskim pravima (*Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Right to Education; upd. 31. December 2017.*) spominje uputu Suda da spolni odgoj u školama mora imati za cilj neutralno prenošenje znanja o začecu, kontracepciji, trudnoći i rođenju djeteta u skladu sa zakonskim odredbama i smjernicama kurikula koji se temelje na postojećim znanstvenim i obrazovnim standardima; usporedi https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf (14. svibnja 2018.).

Primjedbe o poduci djece kako je “Zemlja ravna ploča”, kakve su se pojavile u medijima, istinski su odraz i dokaz nepoznavanja prava i osobito dosega čl. 2. Prvoga protokola.

³⁴ Razvoj djeteta definira se kao ishod transakcije između djeteta i njegove okoline; usporedi Davies, D., *Child development: A practitioner's guide*, Guilford Press, New York, 2011.

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.

dao je Europski sud za ljudska prava u svojem Vodiču (*Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights – Right to education*). U njemu se s mnoštvom pojedinosti objašnjavaju temeljna načela, pravo na obrazovanje i, za naše prilike vrlo važno – poštovanje roditeljskih prava s obzirom na njihova vjerska i filozofska uvjerenja. S obzirom na različite životne situacije Vodič daje odgovore na pojedine prijee, uz poziv na presude Suda.

Sud ovaj članak smatra za *lex specialis* u odnosu na nekoliko odredaba Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (EKZLJP) i protivi se restriktivnom tumačenju. Riječ je osobito o člancima 8., 9. i 10., ali i čl. 14. kojim je zabranjena diskriminacija.

Odredba čl. 2. Prvog protokola povezana je s pravom na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi iz čl. 9. EKZLJP-a (tako u presudama *Folgerø and Others v. Norway*; *Lautsi and Others v. Italy*; *Osmanoğlu and Kocabaş v. Switzerland*), zatim s pravom na poštovanje privatnog i obiteljskog života iz čl. 8. EKZLJP-a (tako u presudama *Catan and Others v. the Republic of Moldova and Russia*) te s pravom na slobodu izražavanja iz čl. 10. EKZLJP-a (tako u presudi *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark*).

Osim toga, Vodič navodi da se čl. 2. Prvog protokola mora tumačiti u harmoniji s drugim pravilima međunarodnih ugovora.³⁵

Sud izrijekom navodi kako u sintagmi *respect the right of parents* značenje pojma *respect* nadilazi pojmove “priznati” (*acknowledge*) ili “uzeti u obzir” (*taken into account*), već podrazumijeva određene pozitivne obveze države (tako u presudi *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*). Pojam *convictions* (“uvjerenja”) nije istoznačnica pojmovima “mišljenje” i “ideje”, a označava “određenu razinu uvjerenosti, ozbiljnosti, kohezije i važnosti” (prema presudi *Valsamis v. Greece*). Kao primjer roditeljskih uvjerenja navodi se njihovo protivljenje tjelesnom

³⁵ Spominje se Opća deklaracija o pravima čovjeka, Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o priznanju visokoškolskih kvalifikacija, Konvencija o pravima djeteta, Konvencija o pravima osoba s invaliditetom i revidirana Europska socijalna povelja. Osim ovih navoda, napominjemo da i Povelja o temeljnim pravima Europske unije u čl. 14. st. 3. priznaje pravo roditelja da svojoj djeci osiguraju obrazovanje i poduku, ne samo u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim, nego i pedagoškim uvjerenjima.

kažnjavanju djece u školi (presuda *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*). Nadalje, Sud izrijekom navodi kako se čl. 2. Prvog protokola odnosi na sve (školske) predmete, a ne samo na vjersku poduku. O tome je, u vezi sa spolnim odgojem i etikom, odlučivao u nekim predmetima (*Jimenez Alonso and Jimenez Merino v. Spain; Dojan and Others v. Germany; Appel-Irrgang and Others v. Germany*). Nadalje, Vodič navodi da roditelji, zbog svojih vjerskih i filozofskih uvjerenja, ne smiju odbiti djetetovo pravo na obrazovanje (*Konrad and Others v. Germany*), a obrnuto, pak, dijete ne može tužiti da bi bilo žrtvom Protokolom zajamčenog prava roditeljima (*Eriksson v. Sweden*). Sud kroz svoje presude upozorava na pravo roditelja da “prosvijetle i savjetuju svoju djecu i da ih vode na putu svojih religijskih i filozofskih uvjerenja” (*Efstratiou v. Greece; Valsamis v. Greece*).

U tumačenju dosega čl. 2. Prvoga protokola u Vodiču se upozorava na dužnost države da u obrazovanju i poduci djece kroz kurikule “znanstvene informacije moraju biti priopćene na objektivna, kritički i pluralistički način. Državi je zabranjeno postizati ciljeve indoktrinacije za koje bi se moglo smatrati da ne respektiraju roditeljska vjerska i filozofska uvjerenja. To je granica koju se ne smije prekoračiti.”³⁶

5. POŠTOVANJE RODITELJSKIH UVJERENJA KAO DIO VLADAVINE PRAVA

Nedvojbeno, nalazimo se u prijelomnim vremenima kad neke političke opcije žele preuzeti odgoj djece kroz obrazovni sustav po istome modelu kako su to zakonskim putem činile nekadašnje države tzv. socijalističkog uređenja. Postavlja se pitanje jesu li takvi zahtjevi, koji zagovaraju izbacivanje roditeljskih filozofskih i vjerskih uvjerenja iz zakona, usklađeni s Konvencijom o pravima djeteta³⁷ i s pravima i odgovornošću roditelja kako ih jamči ta ista Konvencija te sa svim međunarodnim dokumentima tog područja. Zacijelo je odgovor niječan.

Dobar zakon je onaj koji ostvaruje zahtjeve vladavine prava. Vladavina prava vrhovna je ustavna vrijednota i zamisao, štoviše imperativ kako ostvariti pravedno, demokratsko i slobodno društvo koje poštuje ustavne vrijednosti. U

³⁶ *h) The second sentence of Article 2 of Protocol No. 1 implies on the other hand that the State, in fulfilling the functions assumed by it in regard to education and teaching, must take care that information or knowledge included in the curriculum is conveyed in an objective, critical and pluralistic manner. The State is forbidden to pursue an aim of indoctrination that might be considered as not respecting parents' religious and philosophical convictions. That is the limit that must not be exceeded.; op. cit. u bilj. 33.*

³⁷ Za razliku od prijašnjih propisa Obiteljski zakon iz 2015. godine nema odredbu o smjernicama odgoja, kakve navodi Konvencija o pravima djeteta.

skladu s time i hijerarhijom pravnih propisa, zakon mora počivati na ratificiranim međunarodnim ugovorima koji daju osnovne smjernice za zakonsku razradu. Pravo roditelja da se njihovoj djeci od strane države osigura poučavanje i obrazovanje u skladu s njihovim vjerskih i filozofskim uvjerenjima civilizacijska je zasada i jamstvo poštovanja obitelji i obiteljskoga života. Hoće li to shvatiti hrvatski obiteljski zakonodavac, štoviše i politika, pitanje je, no ostavit će loš dojam ako predloženo rješenje napusti i time otvori moguće sudske sporove pred Europskim sudom za ljudska prava. Dovoljno je podsjetiti da je Sud u Strasbourgu u slučaju *Folgerø and others v. Norway* (2007.) izrijekom upozorio da “druga rečenica čl. 2. Prvoga protokola ukratko smjera na jamstvo mogućnosti pluralizma u obrazovanju, koja mogućnost je bitna za očuvanje demokracije u društvu kako je zamišlja Konvencija”.³⁸ Obrazovanje djece u skladu s roditeljskim vjerskim i filozofskim uvjerenjima je “prirodna dužnost roditelja prema djeci jer su roditelji primarno odgovorni za ‘obrazovanje i poučavanje’ svoje djece”.³⁹ Sud u Strasbourgu nedvosmisleno se odredio prema poštovanju roditeljskih i filozofskih uvjerenja u obrazovnome procesu djece, smatrajući njihovo nijekanje od strane sustava indoktrinacijom djece.

Omogućavanje obrazovanja na koje utječu roditelji predstavlja element slobode obrazovanja koja je čvrsto povezana s razvojem demokracije. Kvalitetno i slobodno obrazovanje i demokratske vrijednosti utječu na kulturni i društveni razvoj svake države, a to je cilj kojemu se mora težiti.

6. ZAKLJUČAK

Razvoj roditeljskih ovlasti (kroz prava, dužnosti, odgovornosti, ali i slobode) neravnomjerno je i različito tekao u europskome kontekstu u posljednjih sedam desetljeća. Za razliku od zapadnih demokracija, na istočnome rubu kontinenta roditeljska je uloga, pa tako i mogućnost utjecaja na odgoj i obrazovanje, bila segmentirana i marginalizirana, no usprkos tome obitelj je i roditeljska uloga preživjela. Današnje postmoderni doba pred europsku civilizaciju i pravno uređenje postavlja nove zahtjeve, u duhu demokratičnosti i razvoja ljudskih

³⁸ *The second sentence of Article 2 of Protocol No. 1 aims in short at safeguarding the possibility of pluralism in education, which possibility is essential for the preservation of the “democratic society” as conceived by the Convention.* (par 84). <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81356> (14. svibnja 2018.).

³⁹ *It is in the discharge of a natural duty towards their children – parents being primarily responsible for the “education and teaching” of their children – that parents may require the State to respect their religious and philosophical convictions. Their right thus corresponds to a responsibility closely linked to the enjoyment and the exercise of the right to education.; ibid.*

prava. Europski zahtjev za poštovanjem i provedbom eksplicitnih prava roditelja u odnosu na odgoj i obrazovanje njihove djece nedvojbena je i oslonjena osobito na čl. 2. Prvoga protokola EKZLJP-a. S obzirom na to da su se pred Europskim sudom za ljudska prava pojavili slučajevi u vezi s obrazovanjem djece, jedan od segmenata koji je Sud protumačio jest i značenje sintagme *respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions*, i pojedinih njezinih dijelova. Iz spomenutoga izričaja proizlazi subjektivitet ovlaštenika prava, tj. roditelja, zatim obveza države da njihova prava poštuje te kriterij koji proizlazi iz ljudskog prava na slobodu savjesti i vjeroispovijedi.

Iz Vodiča za primjenu Sud kroz različite presude obrazlaže utemeljenost i dubinu roditeljske uloge u odgoju i obrazovanju djece poštovanjem njihovih uvjerenja. Istodobno, Sud opravdano relativizira roditeljsko pravo kroz primjenu općeprihvaćenoga načela dobrobiti djeteta i zaštite njegovih prava, osobito prava na obrazovanje. Objašnjenja Suda rasvjetljuju ulogu roditelja u obrazovnome postupku i potrebu poštovanja njihovih vjerskih i filozofskih uvjerenja, za razliku od hrvatskoga vrlo površnoga, nestručnog i neutemeljenog odstupanja u Nacrtu Obiteljskog zakona. Štoviše, sasvim je izvjesno da će zaobilaženje utjecaja roditelja u obrazovnome procesu i njihova prava, koje za državu stvara pozitivnu obvezu činjenja, značiti za državu izgubljene postupke pred Sudom u Strasbourgu. Nažalost, kritike upućene prvotnoj odredbi, kakvu je predložila radna skupina, nisu prepoznale jasno podcrtanu relativnost roditeljskoga prava da zahtijevaju obrazovanje svoje djece u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima, a ta se relativnost očitovala kroz "osigurač" dobrobiti djeteta i zaštite njegovih prava. Razvidno je da se, uz posvemašnje neznanje i paušalno prikazivanje sadržaja odredbe, u stvari želi u obrazovnome sustavu nametnuti ideologiju mimo volje roditelja, što je uvijek bilo neprihvatljivo, a danas je zbog međunarodnih standarda i obveza to više i protivno načelu *pacta sunt servanda*.

Dodatno je važno zaključiti kao je pogriješna ideja da se pravno uređenje ove problematike prebaci u obrazovne propise zato što je njihov doseg drukčiji od obiteljskog pravnog okvira. Obiteljsko pravo i njegovi propisi služe uređenju odnosa roditelj – dijete i sankcioniranju roditeljskih ponašanja u slučaju kršenja nekoga od prava djece primjenom obiteljskopравnih mjera. Mjere koje se izriču prema roditeljima u skladu s načelom zakonitosti moraju biti odgovorom na kršenje prava (djeteta) i tako zaokružuju sustav prava djece i intervencije države u obitelj (samo) kad je to nužno.

Na kraju, otvara se pitanje zbog čega oponenti ideje o odgoju i obrazovanju djece u skladu s roditeljskim vjerskim i filozofskim uvjerenjima tako uporno vuku društvo unazad. Dovoljno je reći da moderan svijet i demokratska Europa

nemaju problema s roditeljima u obrazovnom sustavu. Spomenuti čl. 2. Prvoga protokola prepoznaje roditeljsku ulogu pri izboru obrazovanja za njihovu djecu, a u skladu s njime je i Pariška deklaracija o zajedničkim vrijednostima iz 2015., koja naglašava suradnju s roditeljima i obitelji kako bi se te zajedničke vrijednosti "ukorijenile".⁴⁰ Ne ostavljajući mjesta sumnji, postaje razvidno da se odgovor krije u izazovu ateizma proizašloga iz filozofije prosvjetiteljstva i izazovu moralnoga liberalizma proizašloga iz društvene revolucije prije pedesetak godina, koji se pojavljuju ponovno, tražeći apsolutnu slobodu bez etičkih pravila, a time i pravne norme koja obvezuje.

LITERATURA

- Alinčić, M. *et al.*, *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2006.
- Cipek, S.; Jurić, V.; Maleš, D.; Matijević, M.; Matković, A.; Miljević-Ridički, R.; Stričević, I., *Mi poznajemo i živimo svoja prava: Priručnik za odgoj i obrazovanje o pravima djeteta u osnovnoj školi*, Školska knjiga, Zagreb, 2001.
- Davies, D., *Child development: A practitioner's guide*, Guilford Press, New York, 2011.
- Hrabar, D., *Dijete – pravni subjekt u obitelji*, Zagreb, 1994.
- Hrabar, D., *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Zagreb, 2018.
- Indice de liberté d'enseignement, Analyse comparative*, 2018.; https://www.novaeterrae.eu/images/publicazioni/Version_française_4.pdf (15. svibnja 2018.).
- Maleš, D., *Problemi svijeta i promjene odgoja i obrazovanja*, Život i škola – časopis za teoriju i praksu u odgoju, vol. 42, br. 4, 1993., str. 347 – 350.
- Quennerstedt, A., *Education and children's rights*, u: Vandenhoe, W.; Desmet, E.; Reynaert, D.; Lembrechts, S. (ur.), *Routledge International Handbook of Children's Rights*, London – New York, 2015., str. 233 – 247.

IZVORI

- Guide on Article 2 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Right to Education; upd. 31. December 2017; https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_2_Protocol_1_ENG.pdf (14. svibnja 2018.).

⁴⁰ *Indice de liberté d'enseignement, Analyse comparative*, 2018., str. 8, https://www.novaeterrae.eu/images/publicazioni/Version_française_4.pdf (15. svibnja 2018.).

- Irski Ustav; https://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/February_2015_-_Constitution_of_Ireland_.pdf (14. svibnja 2018.).
- Konvencija o pravima djeteta; Službeni list SFRJ, br. 15/1990, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993, 20/1997, 13/1998.
- Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015.
- Rezolucija 1904 (2012.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe; <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=19162&lang=en> (14. svibnja 2018.).
- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014.
- Ustav Savezne Republike Njemačke; https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/gg_01/245122 (14. svibnja 2018.).
- Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju (Narodne novine, br. 87/2008, 92/2010, 105/2010, 90/2011, 5/2012, 16/2012, 86/2012, 126/2012, 94/2013, 152/2014, 07/2017.
- Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, Narodne novine, br. 83/2002, 73/2013.

Summary

Dubravka Hrabar *

THE REFLECTION OF PARENTAL RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL CONVICTIONS ON CHILD'S UPBRINGING AND EDUCATION IN CROATIAN LEGISLATION

For many years the family legislator has regulated the rights of the child in a complementary manner to parental rights, duties and responsibilities. "Right" as a faithful companion to social changes should respond to newly established social goals. Children's upbringing provided by their parents is a separate and different subject to children's education, but these two issues are very closely linked. Several international and European legal instruments, which are the subject of this paper, guarantee the child's right to education and his/her right to be brought up by his or her parents. The parental influence on a child's upbringing and his/her education is indisputable according to all international instruments. The European Court of Human Rights has dealt with various issues mostly concerning the parents' religious or philosophical convictions, and has brought more clarity to the discussion, such as the meaning of the terms "respect of the right of parents" or "respect" etc. pointing out the state's positive duties. The draft of the new Family Law Act prescribes the right of parents to influence the education of their children through teaching that suits their religious and philosophical beliefs. Of course, this right is of a relative character, bound by particular children's rights and welfare; it was indeed intended to strengthen the parental educational function within the framework of family relationships. The draft of the Family Act precisely follows several international treaties, which explicitly acknowledge this right of parents. Unfortunately, the attacks by its opponents focused on this provision having in mind an ideological approach to family law issues. This paper briefly criticizes, with legal arguments, such an approach and is committed to the rule of law, which (also) in this case implies clear and unambiguous norms based on international documents.

Key words: upbringing, education, religious and philosophical convictions

* Dubravka Hrabar, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; dubravka.hrabar@pravo.hr;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4103-8190